

a) Kryzys języka i poetyka codzienności w *Pamiętniku z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego

1. Cele lekcji

i. a) Wiadomości

Uczeń:

- zna pojęcie *teatr słowa*,
- utrwała wiadomości z zakresu polskiej poezji awangardowej w dwudziestoleciu międzywojennym,
- utrwała wiedzę o utworach realizujących motyw zagrożenia na gruncie literatury polskiej i światowej,
- wymienia charakterystyczne cechy poezji Mirona Białoszewskiego.

ii. b) Umiejętności

Uczeń potrafi:

- określić zastosowane przez poetę sposoby stylizacji językowej: język potoczny, mówiony, poezja codzienności, autentyzm językowy,
- wskazać na literackie przedstawienie zjawiska trwogi i postaw człowieka w sytuacji zagrożenia,
- przeprowadzić analizę i interpretację zasad stylizacji językowej w *Pamiętniku z powstania warszawskiego*.

2. Metoda i forma pracy

Wykład, ćwiczenia analityczne z tekstem *Pamiętnika z powstania warszawskiego*, dyskusja, nauczanie sytuacyjne

3. Środki dydaktyczne

Egzemplarze *Pamiętnika z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego

4. Przebieg lekcji

i. a) Faza przygotowawcza

Przypomnienie wiadomości o cechach charakterystycznych twórczości Mirona Białoszewskiego – ekspozycja zabiegu stylizacji językowej: język mówiony, język potoczny, gadany; Teatr na Tarczyńskiej teatrem słowa.

ii. b) Faza realizacyjna

1. Wskazanie na przykłady utworów literackich realizujących symptomatyczne dla XX wieku zjawisko nieufności i krytycyzmu wobec języka. Jak bowiem wyrazić to, co niemożliwe do

opisania przy użyciu języka zmuszającego świadomość do zrygoryzowania wyobraźni, do zwięzłości i zdyscyplinowania wypowiedzi. Najpełniej dylemat ten widoczny jest w poezji i dramacie.

- a) Przypomnienie wiadomości z zakresu poezji awangardowej Adama Ważyka, Juliana Tuwima, Anatola Sterna, Brunona Jasieńskiego czy Tytusa Czyżewskiego,
 - b) Poetyka milczenia ujawniająca w zderzeniu z milczeniem to, co najgłębiej ukryte – epifanię świadomości: *Ślub* Witolda Gombrowicza, *Czekając na Godota* Samuela Becketta, *Leżenie* Mirona Białoszewskiego.
2. Poetyka codzienności i autentyzm językowy: *Pamiętnik* i poezja Mirona Białoszewskiego, poezja Edwarda Stachury.
3. „Trwoga jest też wzmocnionym poczuciem życia” – słowa Tomasza Manna odnieś do postawy bohatera *Pamiętnika z powstania warszawskiego*.
- a) Jakie inne literackie przykłady postaw wobec zagrożenia są Wam znane z literatury polskiej bądź światowej?
 - przykłady bohaterów pasywnych lub pokonanych: ojciec Pannelaux, Joseph Grant – *Dżuma*; *Lord Jim*; Tadek – *Opowiadania* Tadeusza Borowskiego; nauczyciel sycylijski – *Wieża*; zdrajcy i donosiciele – *Inny świat*; Edek – *Tango*; bohater *Kartoteki*; bohaterowie Becketta; Tadzio – *Mała Apokalipsa*; Józef K. – *Proces*;
 - przykłady bohaterów aktywnych, walczących: doktor Rieux – *Dżuma*; Janusz Korczak; Maksymilian Kolbe; bohaterowie Saint-Exupéry’ego; postacie zwalczające zło w *Początku*; Artur – *Tango*.
2. Stylizacja językowa – język mówiony, potoczny stanowi element kolorytu lokalnego powstańczej Warszawy.
- „Zrozum tę mowę prostą, bo wstydzę się innej” – odwołanie do *Przedmowy* Czesława Miłosza z tomu *Ocalenie*
 - Powtarzanie czasownika „lecieć”: „Ale widzę; łączniczka – leci – i nic sobie nie robi, to ja lu! schylałam się, przelatuję (...). I już lecę drugą stroną Długiej”; „Wyleciałem do bramy. – Wacha zdobyta – wleciałem po schodach na górę”.
 - Wskaż sytuacje, w których dominował element lataniny, bezładnego biegania.
 - O czym to świadczy?
 - Co w związku z sytuacją latania próbuje przekazać nam autor?
 - Wskaż różnice pomiędzy lataniem cywilnym a lotem bohaterskim.
 - W jakich sytuacjach realizowane są obie czynności?
 - Jakie treści semantyczne zawierają w sobie wskazane rzeczowniki?
 - Czym zatem jest latanie w utworze Mirona Białoszewskiego?
 - O czym świadczy użycie przez bohatera języka mówionego i gadanego do wyrażenia swych powstańczych przeżyć i doświadczeń?
 - Co autor zyskuje przez zastosowanie w swym utworze mowy potocznej? Odpowiedź uzasadnij poprzez odniesienie do koncepcji czasu wykorzystanej w utworze Białoszewskiego.

iii. c) Faza podsumowująca

1. Podsumowanie wiadomości na temat elementów kreacji bohatera *Pamiętnika*: poetyka ocalenia, infantylicyzacja bohatera, opozycja żołnierz – cywil.
2. Elementy języka mówionego jako próba zbliżenia się do prawdy, która w utworze stanowi wartość nadrzędną.
3. Przypadek i „rachunek piwnicowy”.

5. Bibliografia

1. Białoszewski M., *Pamiętnik z powstania warszawskiego*, PIW, Warszawa 1970.
2. Janion M., *Wojna i forma* [w:] *Literatura wobec wojny i okupacji*, pod red. M. Głowińskiego i J. Sławińskiego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1976.

6. Załączniki

i. a) Zadanie domowe

Zapoznaj się z definicją wyrazu *pamiętnik* zawartą w *Słowniku terminów literackich*, pod red. Janusza Sławińskiego.

7. Czas trwania lekcji

45 minut

8. Uwagi do scenariusza

Scenariusz lekcji dla klasy III; cykl trzech lekcji poświęconych analizie *Pamiętnika z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego (lekcja 2.)